

Agresivnost ob športnih dogodkih

Marko Polič*

Agresivnost in nasilje v ali ob športnih arenah nista nov pojav. Spomnimo se samo bitk gladiatorjev starega Rima, ko sta bila celo zelo zaželjena. Sodobna družba si ju uradno ne želi, pa vendarle ne stori vsega, da do njiju ne bi prišlo. Letošnji dogodki na bruseljskem stadionu Heysel ter pri nas na železniški postaji v Šidu, pa ob tekmah v Ljubljani in Splitu, opozarjajo, da postaja nasilje povezano s športom in športnimi dogodki vedno pogostejši in za družbo nevarnejši pojav. Zdi se, da se tu sprošča vse tisto negativno v ljudeh, da športno dogajanje vedno bolj odraža širše družbeno dogajanje, z vsemi njegovimi protislovji in težavami vred. Nekateri celo menijo, da šport predstavlja družbo v malem. Tako kot naj bi ljudje zmagovali v življenju, naj bi bilo tudi v športu, mnenje, ki pravzaprav predstavlja neko vrsto socialnega darvinizma. Toda ta prisposoda se kmalu poruši, ko se zavemo da osnovna funkcija športa ni zmaga, čeprav je ena od njegovih pomembnih značilnosti. Igralci morajo igrati čim bolje, saj brez tekmovanja ni tekme. Toda te ni tudi brez sodelovanja. Tako so igralci kot tekmeči morajo tudi sodelovati, že zato, ker si delijo isto situacijo, sprejemajo ista pravila ipd. Zato šport ni prisposoda družbe, pač pa njen sestavni del. Nekatere družbe seveda bolj spodbujajo tekmovalne športe, druge spet drugačne. Zdi se celo, da kulture, ki spodbujajo tekmovalne športe, večkrat sodelujejo v vojnah, vendar tu ne gre za nek vzročni odnos, pač pa oba pojava odražata vpliv nekih istih globljih dejavnikov (Keefer et al., 1983).

Za psihologijo predstavljajo ti pojavi izziv. Čeprav tičijo njihovi vzroki globlje v družbeno-gospodarskih razmerah, so sprožilni mehanizmi in razlaga dogajanja tudi stvar psihologije. Dejansko slednja ponuja več možnih razlag tovrstnih pojavov. Nekatere si bomo ogledali, skupaj z ustrezno empirično evidenco, nakazani pa bodo tudi možni protiukrepi. Samo agresivnosti bi lahko opredelili kot vedenje, usmerjeno k poškodovanju drugega, ki se temu želi izogniti. To je seveda zelo ozko pojmovanje agresivnosti, ki v najširšem smislu pomeni vsak aktivni pristop k okolju (Lamovec, 1978). Mi se bomo tukaj osredotočili na njeno negativno stran.

Znanih je več vrst dejavnikov, ki vplivajo na nastanek športne agresivnosti. V osnovi lahko

nerede, ki so povezani s športom, razvrstimo v pet glavnih kategorij, v odvisnosti od motivov, ki stoje za njimi (Vamplew, 1983; Mart et al 1983):

(1) Frustracijski neredi se pojavljajo, kadar so gledalci prikrajšani v svojih pričakovanjih glede načina igranja oz. sojenja. Zaznana krivica je pogosto lahko vir frustracije, posebno kadar navijači menijo, da je nesposoben ali pristranski sodnik odvzel zmago njihovemu moštvu. Vzrok nemirov so lahko tudi igralci, ki ne dajo vsega od sebe.

(2) Izobčeniški neredi nastanejo, kadar skupine k nasilju nagnjenih gledalcev uporabijo športne dogodke za izkazovanje svojih protisocialnih dejavnosti z napadanjem uradnikov, pretepi z rivalskimi navijači in uničevanjem imovine. Tako nasilje je delo prestopnikov in kriminalcev. Pogosto ga je težko ločiti od ostalih vrst neredov, saj se njegovi nosilci večini ostalih pridružijo.

(3) Protestni neredi se pojavljajo, kadar del množice uporabi športni dogodek za izražanje političnih pritožb, npr. če gledalci protestirajo proti udeležbi Južnoafriške unije v tekmovanju.

(4) Konfrontacijski neredi izbruhnejo, kadar pride do navzkrižja med gledalci, ki pripadajo rivalskim zemljepisnim, etničnim, nacionalnim ali religioznim skupinam. V ustreznih okoliščinah se lahko prikrito nezadovoljstvo razvije v odkrito sovražnost, npr. »nogometna vojna« med Hondurasom in El Salvadorjem leta 1969 (v ozadju katere so bila seveda prejšnja gospodarska in politična navzkrižja), da ne omenjam nam bližnjih dogodkov na naših stadionih.

(5) Espresivni neredi izbruhnejo zaradi skrajnih čustvenih stanj, ki spremljajo zmago ali poraz, posebej če je ta razburljiv ali nepričakovan.

Obstajajo tudi druge značilnosti športnih dogodkov, ki lahko povečajo verjetnost, da se bo pojavilo agresivno vedenje bodisi pri gledalcih bodisi pri udeležencih. Pri nekaterih športih se zdi, kot da sta bili arena in tribuna načrtovani tako, da bi te vplive čim bolj povečali: udeleženci in gledalci podobno občutijo fiziološko vznburjenost, ki se lahko spremeni v občutke jeze; arena in tribuna sta hrupni in pogosto zmerno topli; običajno so navijači nagnjeni, razmeroma anonimni in razosebljeni, mnogi pa so zaužili večje ali manjše količine alkohola; opazovanje agresivnega dogodka lahko spodbudi sovražnost; tekmovalci se soočajo pred publiko;

* Doc. dr., Oddelek za psihologijo FF UEK v Ljubljani.

gledalci pogosto zmerjajo tekmovalce zaradi opaženih napak; včasih so v igri tudi velike vsote denarja (razne stave ipd.) in še bi lahko naštevali. Spomnimo se ob tem na Friedmanovo (1975) trditev, da gneča potencira tisto, kar je že prisotno v neki situaciji. Če je to agresivnost oz. sovražnost, bo postala še močnejša. Zato moramo pogosto vzroke neredov iskati ne toliko v samem športnem dogodku, ki je kvečjemu povod ali sprožilo nemirov, pač pa v prejšnji zgodovini sodelujočih. Izven športnega terena, v družbenih provisljivih in nasprotjih namreč leže korenine marsikaterega nereda ob športnem dogodku, ki mu je bil slednji le primeren povod ali prizorišče. Nek incident lahko sproži kolektivne neredne tudi zato, ker predstavlja v malem nek osnovni problem, ki že dolgo povzroča frustracije. Raziskave angleškega nogometnega huliganizma so to očitno pokazale (Dunning et al., 1984). Najbrž drži tudi to, da se naštete vrste neredov redko pojavljajo v povsem čisti obliki, pogosteje pa v različnih kombinacijah.

Toda vrnimo se spet k samemu športnemu dogodku. Ali je res prav šport postal ena tistih človeških dejavnikov, ki so povsem prežete z nasiljem? Zdi se, kot da je ideja o tem, da je pomembno sodelovanje in ne zmaga ostala nekje v ozadju, skrita za vsem tistim kar jo izničuje. Vse prevečkrat pri igralcih spodbujajo medsebojno agresivnost, ki naj bo tudi čim bolj destruktivna. Bryant in Zillmann (1983) navajata, da več kot 75 % vseh težjih poškodb v profesionalnem športu izvira iz medsebojnega stika. To destruktivno nasilje je pogosto namensko in ga razni trenerji in drugi klubski velmožje spodbujajo in celo nagrajujejo. Čeprav so praktično pri vseh športih pravila in kaznovalni sistemi, ki nadzirajo skrajno nasilje, je vse prevečkrat uspeh na danem področju povezan prav z onespособljanjem nasprotnikov. Po nekaterih športnih strokovnjakih naj bi bilo nasilje celo prevladujoča značilnost sodobnih športov in pomemben dejavnik zmage. Ali si moramo zastaviti tudi vprašanje, zakaj gledalci želijo ali celo zahtevajo nasilje? Ali res velja, da ljudje uživajo v nasilnih prizorih? Kaj se torej na in ob arenah dogaja?

Katarza ali vzbujanje agresivnosti

Psihologija ponuja več teorij, ki povezujejo šport in nasilje in spodobi se, da najprej omenimo freudovske in neofreudovske, ki vidijo v

nasilnih športih namestniški izhod za agresivno energijo ida. Ta ideja izvira od Aristotela, ki v svoji poetiki meni, da naj bi bili gledalci grškega tragičnega gledališča spričo opazovanja tragičnih čustev, sami očiščeni teh istih čustev. Sam sicer ne govori o agresivnosti, smemo pa domnevati, da to velja tudi za njo. Agresivna energija, ki se nabira v idu teži v izražanju bodisi v stvarnosti, bodisi v fantaziji. Sodelovanje v agresivnem športu naj bi sproščalo to energijo tako med tekmovalci kot med gledalci, ter tako zmanjševalo možnost agresije. Po znanem etologu Lorenzu naj bi se destruktivna energija spontano nabirala v organizmu; izvajanje agresivnih dejanj naj bi jo znižalo na sprejemljivo raven, kar naj bi bilo osebi prijetno; izvajanje tekmovalnih dejavnosti naj bi služilo isti prijetni funkciji, prav tako pa tudi samo opazovanje takih dejavnosti. Odtod popularnost opazovanja športnih dogodkov. Večje ko naj bi bilo nasilje na športnem tekmovalju, večja naj bi bila možnost zmanjševanja destruktivne energije pri gledalcih preko namestniškega sodelovanja, večje naj bi bilo tudi zadovoljstvo ob sproščanju. Zato so nekateri videli v športih zdrav, posreden kanal za izražanje in nadzor agresivnosti. Če je agresivnost neizogibna, naj bi se vsaj sproščala na razmeroma varen način. Pri tem so pozabljali vsaj to, da so nekateri športi nastali natanko zaradi urjenja mladih moških v veččinah pomembnih za vojno. Šport naj bi bil torej tudi mikrokozmos, če že ne celo družbe, pa tistega njenega dela, ki mu pravimo vojna. In zdi se, kot meni Goldstein (1982), da ta opredelitev bolj ustreza dejanskemu stanju kot prejšnja. Toda tudi tu, nadaljuje, tekmovalni športi učijo in spodbujajo nasilje, ne zato, ker predstavljajo miniaturne bitke vojevanja na športnem igrišču, temveč zato, ker odražajo vrednosti in stališča kulture, katere del so. Temu mnenju se lahko samo pridružimo, saj dejansko odraža družbeno vpetost športa. Vendarle pogledimo, ali je kaj resnice tudi v psihoanalitičnih razlagah. Po njih bi morali biti športniki manj agresivni (ker pogosto lahko sproščajo svojo agresivnost), agresivnost pa bi morala biti manjša ob koncu tekme v primerjavi z začetkom (saj tekma vendar nudi izhod za odvečno agresivnost). Podatki kažejo, da to ne drži. Tako se npr. športniki prej razjeze kot nešportniki, udeleženci tekmovalnih športov, kjer pride da stika med nasprotniki (hokej, nogomet), pa se odzivajo na frustracije bolj

agresivno kot tekmovalci v športih, kjer ni stika med njimi, oz. kot netekmovalci. To seveda nasprotuje domnevi, da bolj ko je nek šport agresiven, večje možnosti sproščanja agresivnosti nudi. Ostaja vprašanje, ali ti ljudje postanejo bolj agresivni zaradi sodelovanja v takih športih, ali pa obstaja neka vnaprejšnja izbira, ki pripelje bolj agresivne ljudi k bolj agresivnim športom. Najbrž drži prvo, saj ugotovitve pričajo, da postajajo tekmovalci agresivnejši, bolj ko se približuje konec tekmovalne sezone. Sodelovanje v agresivnih športih torej ne prispeva k izražanju ali nadzoru agresivnosti, pač pa prej k njenem nabiranju. Celotno študentje, ki so morali na glas izgovarjati agresivne besede, so se kasneje odzivali agresivneje, kot pa tisti iz kontrolne skupine, ki so izgovarjali nevtralne besede (Russell, 1983).

Kako pa je z opazovalci, z navijači? Ali agresivni športi privlačijo k nasilju nagnjene gledalce, ali pa morda ustvarjajo nagnjenje k nasilju pri drugače neagresivnih gledalcih? Goldstein (1982) poroča, da so pri gledalcih nogometne tekme ugotovili, da so bili po tekmi veliko bolj sovražno razpoloženi kot pa pred njo, ne glede na poraz ali zmago »njihovega« moštva. Do naraščanja sovražnosti pa ni prišlo pri gledalcih neagresivnih športov, čeprav so bili lahko tudi ti tekmovalni. Do povečanja sovražnosti torej ne vodi tekmovalnost sama zase, pač pa očitno agresivna narava te tekmovalnosti. Zato bodo agresivni nogometni ali hokejski navijači, ne pa gledalci gimnastičnega ali plavalnega tekmovalstva. Prav tako pa velja, da bolj ko je agresivna tekma v areni, bolj agresivni postajajo njihovi gledalci na tribunah. Večina primerov nasilja navijačev je bila posledica agresivnosti igralcev. Že samo opazovanje nasilja zadostuje, da narašča težja k nasilju. Agresivnost torej vzbuja agresivnost. Pomembna so tudi stališča, s katerimi gledalci pridejo na stadion. Kadar menijo, da žele tekmovalci poškodovati drug drugega, da je med njimi sovrašтво, ali pa, da je agresivnost na terenu namerna, bodo bolj uživali v igri, toda tudi sami bodo verjetneje postali sovražni in nasilni.

Berkowitz in Alioto (1973) sta v nekem svojem eksperimentu kazala svojim študentom iste agresivne prizore iz nogometa in boksa, vendar z različnimi uvodi. V enem primeru je bil ta uvod nevtralen, v drugem pa je govoril o sovraštvu med tekmovalci. Tisti preizkušenci, ki

so opazovali prizore pod vplivom drugega uvoda, so bili kasneje bolj napadalni v stikih z ljudmi, ki so jih razjezili. Opazovanje agresivnih športov je torej v veliki meri odvisno tudi od naše razlage nasilja igralcev. Prav tako kažejo Berkowitzeve (1971) ugotovitve, da je samo opazovanje agresivnosti manj zadovoljivo, kot pa njeno izvajanje. Zato so lahko gledalci kasneje bolj napadalni od tistih, ki so sodelovali v nekem agresivnem dejanju. Ob tem je treba omeniti še ugotovitve Bryanta in Zillmanna (1983), da medsebojna agresivnost in sovražnost tekmovalcev pomembno prispevajo k uživanju gledalcev ob športnih dogodkih. Navzkrižje in tekmovalstvo naj bi bila ključni prvini uživanja v dramah. Močna in izprijena igra. Posebno kadar sta možna vzajemno poškodovanje in bolečina, naj bi bila arhaični kazalniki velike tekmovalnosti. Groba in agresivna igra naj bi predstavljala človeško navzkrižje v njegovem vrhuncu, močno navzkrižje pa je srce in duša drame. Naraščajoča medsebojna agresivnost bi torej dokazovala gledalcu, da protagonisti dajejo vse od sebe. Koristna ni samo po sebi, pač pa je dokaz tega dejanja. Drama na terenu naj bi zabavala, agresivnost in navzkrižje pa sta dokazano učinkoviti prvini drame. Res je, da vsaj v določenih mejah gledalci ljubijo agresivnost. Vendar te meje niso jasne. Pretep je očitno zanimiv; kaj pa nasilje, ki daje invalide? O tem se še ne ve dovolj. Vendar se očitno v vseh teh pojavih ne kaže nič takega, kar bi vsaj od daleč spominjalo na freudovski pojem katarze. Potrebna je torej drugačna razlaga. Eno od možnih ponuja teorija socialnega učenja Alberta Bandure. Po tej teoriji naj bi se ljudje naučili tistega kar opazujejo. Če pri tem, kar so opazovali, storilec ni kaznovan, bodo dejanje ponovili, kadar se bodo znašli v podobnih okoliščinah. Tako se torej navijači naučijo določenih agresivnih dejanj z opazovanjem agresivnih igralcev na igrišču, ki sodelujejo v nekaznovanem (celo hvaljenem in zaželenem) nasilju. Ko se kasneje znajdejo v podobnih razmerah, bodo morda ponovili nekatera od teh agresivnih vedenj. Izpostavljenost agresivnosti drugih, očitno slabi notranje mehanizme nadzora nad izražanjem podobnega vedenja. Zaradi splošne slabitve inhibicij izražanja agresivnosti se sprošča sovražnost gledalcev.

Naj že omenim, da so raziskave pokazale, da ima potek agresivnosti obliko obrnjene U krivulje. Raven agresivnosti z začetkom tekme na-

rašča, doseže vrh in nato začne upadati. Konkreten časovni potek je odvisen od vrste tekme in dogajanja med njo. Russellova (1983) raziskava je opozorila tudi na odnos med izidom tekme in številom kazenskih minut. Bolj ko je rezultat izenačen, manj je kazni, večja ko je razlika v številu točk, več je kazni tako pri zmagojučih kot pri izgublajočih. Najmanj so torej agresivni tisti gledalci, ki so izgubili ali dobili tekmo »za las«. Kadar so si rezultati blizu, si očitno ni preveč zaželeno prislužiti kazni, pa tudi igralci vedo, da so malenkostno izgubili in, da bi lahko z malo več napora igro tudi dobili. Zaradi tega naj bi ne prišlo do izgube samospoštovanja in agresivnosti. Zato je pomembno, da nastopajo izenačena moštva, saj bo tako v tekmi manj nasilja, to pa bo vzbujalo manj agresivnosti tudi v gledalcih.

Vendar, meni Goldstein, šport ne bo nujno in vedno izzval agresivnosti, pač pa je lahko tudi sredstvo za samonadzor in samouravnavo, kakorkoli že je to danes zelo redko. Z neagresivnimi športi bi lahko uravnavali našo jezo in druga čustva, vendar le, če so izpolnjeni določeni pogoji (tekmovalec iskusi jezo pred igro; igra ga fizično in duševno popolnoma prevzame ter ne zahteva fizične agresivnosti). Ker je človek predvsem simbolično bitje, je zmožen pretvarjati svoja čustva in milo osebno grožnjo spremeniti v veliko z enostavno predelavo preteklosti. Toda če ga kaj odvrne od te težnje — to pa je lahko šport, ki zahteva popolno pozornost in koncentracijo — negativna čustva ne bodo postala močnejša, pač pa celo šibkejša. Zato pa ti športi ne smejo spodbujati agresivnosti. To ni nujno niti za t. i. kontaktne športe, toda zato je treba spremeniti vzdušje, v katerem potekajo. Le če gledalci in vsi povezani s športom ne bodo pričakovali in spodbujali brutalnosti, pač pa pozitivne vidike dogajanja, če bo brutalnost povsem rutinsko preprečevana, šport ne bo vzbujal kasnejše agresivnosti. Končno je narava tekmovanja in ne tekmovanje samo tisto, ki spodbuja agresivnost.

Zaznana krivica in športno nasilje

Med mnogimi dejavniki, ki vplivajo na športno nasilje so nedvomno tudi krivične odločitve sodnikov, oz. krivice na športnem terenu sploh. Načeloma naj bi bili procesi po katerih zaznane krivice vplivajo na športno nasilje isti za udeležence in gledalce. In zakaj sploh gre pri za-

znani krivici? Lahko rečemo, da do zaznane krivice pride, kadar posameznik opazi razliko med tem kar se je pripetilo in tem kar bi se moralo pripetiti glede na pravila igre. Ljudje naj bi vzdrževali nekakšne standarde glede tega, kar naj bi se zgodilo. Vsaj na nekaterih področjih res vlada precejšnje socialno soglasje o tem, kako bi morale stvari potekati. Kadar so ti standardi kršeni, pride do akcije, pogosto do nasilne akcije. Vendar se ne bodo vsi, ki so opazili krivico enako odzvali. Teorije enakosti pravijo, da se bodo krivično oškodovani odzvali z jezo, krivično nagrajeni pa morda z občutkom krivde.

Preden nadaljujemo z razpravo o zaznani krivici, si oglejmo še nekatere z njo povezane pojme. Eden od njih je deprivacija (prikrajšanje), tj. pogoj v katerem oseba pogoša ciljni objekt, ki je za ljudi nasploh privlačen in zaželen. Drugi tak pojem je frustracija (preprečitev), do katere pride kadar je oseba predvidela doseganje nekega zadovoljstva, pa nato ni mogla zaradi zunanjih ovir uresničiti tega pričakovanja. Pri frustraciji gre torej za oviranje cilja, prikrajšanje za pričakovan ali predviden izid. Z drugimi besedami, posameznik primerja švoje sedanje stanje s pričakovanim in če je primerjava neugodna, pride do frustracije. Pri zaznani krivici gre seveda za primerjavo z drugačnimi standardi in ne za enostavno pričakovanje. Pri frustraciji gre za razliko med cilji (pričakovanji) in stvarnostjo, pri zaznani krivici pa med tem kar prizadeti menijo, da bi se moralo pripetiti in stvarnostjo. Športne tekme že po definiciji vsebujejo frustracijo, saj ne morejo vsi doseči svojih ciljev (zmage). Vendar do večine teh frustracij pride v okviru pravičnih (ali morda točneje, za vse enakih) pravil igre. Zato take frustracije najbrž ne bodo tako pogosto izzvale nasilja, kot pa tiste, kjer pride do odmika od pravičnosti. Vendar gre vedno za zaznano krivico in ne za objektivno, saj ti dve nujno ne sovpadata.

Raziskave relativne deprivacije kažejo, da ljudi tem bolj jezi prikrajšanje, bolj ko je to, za kar so prikrajšani, zaželeno. Igralci in navijači bodo bolj jezni kadar gre krivica v škodo njihovem moštvu. Zaznana krivica bo torej toliko verjetneje vodila v nasilje kolikor bolj je frustrirajoča. Med ostrino neredov in zaznavo sodniške napake obstaja neposreden odnos. Toda prejšnje napadalno vedenje igralcev, gledalcev ali policije je lahko poseben in celo pomemb-

nejši določevalec neredov, kot pa krivična sodniška odločitev. Pogosto vsi dejavniki delujejo skupaj.

Kdaj pa bo najverjetneje prišlo do zaznane krivice? Raziskave (Mark et al., 1983) kažejo, da do tega lahko pride kadar:

(1) ljudje menijo, da je eno od pravil igre uporabljeno netočno ali nepravilno,

(2) ljudje menijo, da je pravilo igre samo nepravilno, čeprav se točno izvaja,

(3) se ljudje čutijo nepravilno prikrajšane glede na nek izid igre, ne glede na njena pravila.

Oglejmo si po vrsti omenjene primere zaznane krivičnosti.

Napačna ali nepravilna uporaba pravil je v športih zelo pogosta. Poenostavljeno lahko rečemo, da športni sodniki v svojih sodbah delajo dvoje vrst napak:

- napačne sodbe o kršitvi pravil in
- napačne sodbe o izidu igre.

Te napake se lahko nanašajo na del igre, nevarnejše pa postanejo, ko zadevajo celotno igro. Zato se ena od možnosti zmanjševanja nasilja v športu kaže v izboljšanju sojenja. To opozarja na veliko pomembnost izbire in šolanja sodnikov, ter nadzorovanje njihovega dela. Ena od možnosti za izboljšanje sojenja je enostavno povečanje števila sodnikov, koristni pa so tudi razni tehnični pripomočki (monitorji, senzorji, itd.). Boljše sojenje naj bi v načelu zmanjšalo zaznano krivico in s tem tudi nasilje v športu. Vendar to ni vse. Pri igralcih in navijačih se lahko pojavijo zaznavna izkrivljenja, ter obrambni odzivi in lahko »vidijo« sodniške napake, ki jih sploh ni, ali pa po porazu neuspeh pripišejo slabemu sojenju. Gledalci pogosteje pripišejo kršitve nasprotnemu moštvu. Navijači kluba, ki je izgubil, bodo verjetneje:

- menili, da je njihov klub imel manj prostih strellov kot nasprotnik;
- trdili, da je izid posledica zunanjih dejavnikov (slabega sojenja ali sreče);
- odgovorili, da so z umazano igro začeli igralci nasprotnega moštva.

Vse te razlike kažejo na obrambne racionalizacije pri delu razočaranih navijačev kluba, ki je izgubil. Vendar imajo napake izvirajoče iz obrambnega pripisovanja in zaznavne pristranosti različne posledice. Prve vodijo v nasilje šele ko je tekma končana in izid znan, druge pa kadarkoli med tekmo.

Iz povedanega sledi, da je treba poleg samega sojenja izboljšati tudi njegovo zaznavo. Zato

mora biti javnost seznanjena z napori za izboljšanje sojenja (če seveda taki obstajajo). Potrebno je tudi izboljšati sporazumevanje med sodniki ter igralci in navijači. Nejasne odločitve jim je treba pojasniti. Na semaforih se lahko prikaže število kazenskih in prostih strellov za posamezno moštvo. S tem bi zmanjšali zaznavna izkrivljenja. Ponovno predvajanje na velikem zaslonu (kaksne imajo nekateri sodobni stadioni) kritičnih dogodkov pa lahko celo poveča agresivnost (iz istega razloga zaradi katerega jo je povzročil dogodek sam). Kaj pa, kadar so sama pravila igre krivična, čeprav jih morda povsem pravilno izvajajo? Osredotočili se bomo predvsem na tista pravila, ki zadevajo kršitve, torej na kazni, saj pogosto prav te povzročajo negotovanje. Lahko jih razvrstimo v dve skupini, v izenačevalne in v svarilne kazni. Namen prvih je obnova pravičnosti po kršitvi, namen drugih pa preprečevanje samih prekrškov. Glede na različne cilje se ti dve vrsti kazni razlikujeta po velikosti (izenačevalne so sorazmerne koristi, ki jo prinaša prekršek, svarilne pa so skrajne in nesorazmerne tej koristi), trenutku izvršitve (izenačevalne se izvajajo takoj po prekršku, npr. prosti strel, svarilne pa po igri, npr. prepoved igre na lastnem terenu, ipd.), prav tako prve zelo malo motijo potek igre oz. ga celo uravnavajo, druge pa lahko povsem spremene njen izid in nadaljnji potek tekmovanja. Toliko na kratko o kaznih. Kako pa je z njihovo povezavo z nasiljem? Znano je, da ima precejšen del nasilja med športnimi udeleženci povsem inštrumentalen značaj. Z njim skušajo tekmovalci povečati svoje možnosti za zmago. Kadar kazni ne ustrezajo agresivnim dejanjem, jim to celo uspeva. Če pa so kazni dovolj ostre in verjetnost odkrivanja kršitev visoka, potem dana oblika nasilja izgubi svojo inštrumentalnost (tj. ne prinaša več koristi). Zato bo tudi v igri redkejša in bo ta v celoti bolj korektna, s čemer bo zbujala tudi manj agresivnosti pri gledalcih.

Ljudje lahko zaznajo nepravilnost povezave s športom tudi, kadar se čutijo krivično prikrajšane za nek izid, ne glede na pravila igre. Mnogi se lahko agresivno odzovejo kadar so prikrajšane za nekaj kar so menile da bodo dobile. Do tega pride, kadar je preprečen dostop do stadiona, kadar je odpovedana zelo pomembna tekma, kadar igralci ne dajo vse od sebe itd. Da bi tovrstne izbruhe preprečili, je treba enostavno poskrbeti, da ne pride do takih prikrajšanj, da ljudje dobijo to, kar je bilo obljubljeno.

Preprečevanje nasilja ob športu

Do sedaj smo že omenili nekaj načinov za preprečevanje ali vsaj zmanjševanje nasilja ob športu. Očitno je, da ga predvsem lahko zmanjšamo z zmanjševanjem nasilja v samem športu. Toda zavedati se moramo, da le-to ni nastalo samo po sebi, pač pa odraža določena družbena pričakovanja in stališča. Pogosto je nasilje na športnem terenu le sprožilo, ne pa dejanski vzrok nasilja med gledalci. To vprašanje zahteva širšo, predvsem sociološko obravnavo. Tukaj se bom omejil bolj na nekatere tehnične vidike preprečevanja nasilja, na postopke, ki ga lahko v danem trenutku in kraju preprečijo, ne da bi seveda posegali v njegove korenine. Za dejansko odpravo nasilja v in ob športu je predvsem potrebno spremeniti odnos družbe do športa in še do marsičesa drugega. Pa pogledjmo, kaj lahko storimo proti neredom na neki prireditvi!

Vsi postopki, ki si jih bomo ogledali, izvirajo že od konca 19. stoletja, uporabni pa so še danes. Gre za naslednjih pet metod (Vamplew, 1983):

- izboljšave v upravljanju športa;
- izboljšave v organizaciji športnega dogodka;
- ločevanje različnih delov množice;
- nadzor nad postranskimi dejavnostmi in
- uporaba nadzornega osebja.

Kar se tiče prve metode je znano, da lahko neustrezne odločitve odgovornih športnih organov že vnaprej razjezijo gledalce tako, da ti že naravnani k nasilju, pridejo na stadion. Zato so razne zakulisne igre, korupcija in mešetarenja vse prej kot zaželjeni, če želimo s športnih terenov odstraniti nasilje. Tudi ustrezna pravila igre (ki jih ti organi sprejemajo) in njihovo pravično izvajanje, pomembno prispevajo k mirnemu poteku športnega dogodka. A o tem smo že govorili.

Tudi izboljšana organizacija športnih dogodkov lahko veliko prispeva k zmanjševanju frustracijskih neredov. Enostavna, toda zelo učinkovita izboljšava je že to, da se tekmovanja pravočasno začnejo. Organizacijski problem, ki lahko množice razjezi, je tudi pošiljanje oslabljenih moštev v tekmo. Obe ekipi morata biti v polni moči, saj to prispeva k pravičnemu odvijanju tekme.

Učinkovit postopek je tudi oddelitev množice z ograjevanjem delov stadiona oz. terena, ter nadzorovanjem vstopa v različne predele. To

lahko dosežemo na več načinov, z različnimi cenami vstopnic, prihranitvijo posameznih predelov za člane kluba ipd. Z oddeljevanjem množice je postalo lažje obdržati nered v področjih kjer so izbruhnili in jih zato tudi včasih lažje pomiriti. Vendar je po drugi strani v določenih okoliščinah razdelitev množice tudi spodbujala nered. Gneča kot pomemben dejavnik vedenja gledalcev je bila v določenih predelih večja, prav tako so se lahko znašli skupaj podobno motivirani gledalci, in ker je sporazumevanje tam, kjer med ljudmi obstajajo neke prejšnje skupine vezi ali podobnosti lažje, se lahko tudi neredi hitreje širijo. Ob tem se zdi, da je ob tej delitvi množice najboljša poteza popolno izločanje nezaželenih gledalcev. To pomeni, da morajo tudi klubi poskrbeti za izločanje znanih povzročevalcev težav.

Ob samem športnem dogodku je treba nadzorovati tudi stranske dejavnosti povezane s tem športom, predvsem popivanje in v deželah kjer jih imajo, tudi stave. Zaužiti alkohol pomembno zmanjšuje zavore za nezaželjene dejavnosti in najbrž prispeva tudi k napačnim zaznavam dogodkov. Ljudje postanejo pod njegovim vplivom manj kritični in od tod je lahko samo korak do neredov.

Ločevanje množice, izločanje nezaželenih gledalcev, uveljavljanje pravil na stadionu in preprečevanje raznih zlorab zahtevajo ustrezno nadzorno osebje, ki ga da klub, ter tudi milica. Ti ljudje morajo biti ustrezno usposobljeni za ravnanje v različnih primerih, da ne bi končno tudi sami povzročali neredov. Pogosto lahko, zaradi redne narave posameznih tekmovanj, pravočasno prepoznajo možne povzročitelje težav ter glede njih ustrezno ukrepajo.

Toda zavedati se moramo, da zaenkrat še ni mogoče neredov popolnoma odpraviti, saj ne moremo odstraniti vseh sprožilcev motenj. Še vedno se tudi na terenu pojavlja nasilje, ki sproža nasilje pri gledalcih, še vedno tudi ti prihajajo na stadion v pričakovanju tega istega nasilja. Zato ustrezno ukrepanje zahteva predvsem tako spremembo celotne situacije, ki ne bo več vzbujala agresivnosti, vsaj ne preko dopustnih meja (ki pa jih ni enostavno določiti), pomagati pa si bo treba tudi z represivnimi ukrepi, med katere sodijo tudi nekateri med prej naštetimi.

Nemajhno vlogo v vzbujanju agresivnosti oziroma v naravnosti gledalcev oziroma družbe nasploh imajo tudi sredstva množičnega ob-

veščanja, časopisje, televizija in radio. Mnoga časopisna poročila o športnih dogodkih, žal že tudi pri nas, izpričujejo mnenje športnih novinarjev, da športni navijači ljubijo nasilje. To mnenje sicer ni — to smo že ugotovili — povsem neupravičeno, vendar pa se tudi tu postavlja vprašanje sprejemljive mere. Kot menita Bryant in Zillman (1983), je v kapitalističnem sistemu medijev, ki je naravnano predvsem v povečanje dobička s povečanjem naklade, povsem razumljivo, da v tem smislu uporablja (zlorablja) tudi nasilje v športu. Koliko smo mi boljši, naj bralec presodi sam. Toda vrnimo se k izsledkom omenjenih avtorjev. Njuna analiza TV poročanja o nogometu je pokazala, da se 27 % izrečenih stavkov nanaša na »dramo tekmovanja«, o katere vloži smo že govorili, ostali stavki pa so bili razvrščeni kot opisni in humoristični. Z dramatičnimi stavki so želeli poročevalci dopolniti dramo na terenu ter vključiti in vzburiti gledalce. Kar 14 % vseh uporabljenih stavkov se je nanašalo na kakršnokoli navzkrižje (med igralci, med moštvi). Kasnejše raziskave so opozorile na težnjo po povečanju tako naravnane poročanja. Zdi se, da so različne TV mreže v ZDA dejansko s svojim poročanjem podpirale grobo in nasilno igro, tako s komentarjem kot s sliko.

Dejansko masovni mediji izkoriščajo in potencialno spodbujajo nasilje v športu na več načinov. Omenil sem že prikazovanje grobe in nasilne igre. Še pomembnejše je dejstvo, da taki igri pogosto dajejo več prostora kot normalni, da jo prej opravičujejo (razen kadar ne pripelje do kakih hujših posledic), kot pa grajajo. Ob tem se v časopisu pojavljajo članki in komentarji o športnem nasilju in nasilnih športnikih, ki na podoben način reklamirajo nasilnost. Celo bodoče športne dogodke napovedujejo s prikazovanjem preteklih nasilnih, celo tragičnih dogajanj. Tako pri tem pozabljajo — ne glede na samo etičnost tovrstne naravnanoosti poročanja — na spoznanja, ki pričajo, da

ljudje prenesejo le določeno stopnjo sovražnosti ali agresivnosti (v skladu s svojimi moralnimi normami), da v tem med ljudmi obstajajo precejšnje razlike, pa tudi, da gledalčeva zaznava igralčevega tveganja ne sme preseči tiste meje, ki igralcu nudi razumno možnost preživetja. Toliko o uživanju ali neuživanju gledalcev. Da pa športni mediji gledalca tudi nečesa učijo, je ob vsem tem več kot jasno. Jasno je tudi to, da je korenine športnega nasilja iskati še kje drugje in ne le v športnih arenah. Zato se dejanska borba proti nasilju v športu začneja v spremembi tistih družbenih odnosov in naravnanoosti, ki nasilje pogojujejo. Vsaka druga rešitev lahko blaži le posledice.

Viri

1. Berkowitz L., *The Effects of Observing Violence*, v: **Contemporary Psychology**. San Francisco: Freeman, 1971.
2. Bryant J. & Zillmann D., **Sports Violence and the Media**. Paper presented at the 69th Annual Meeting of the Speech Communication Association, Washington, 1983.
3. Dunning E. G. et al. *The Sociogenesis of Football, Hooligan Violence*. V: Levy-Leboyer C. (Ed.) **Vandalism**. Amsterdam: North Holland, 1984.
4. Goldstein J. H. *Sports Violence*. **National Forum**, 1982.
5. Goldstein J. H. (Ed.), **Sports Violence**. Berlin: Springer — Verlag, 1983.
6. Guttman A. **Roman Sports Violence**. V: 5.
7. Keefer R. et al. *Olympic Games Participation and Warfare*. V: 5.
8. Lamovec T. & Rojnik A. **Agresivnost**, Ljubljana: DDU Univerzum, 1978.
9. Mark M. M. et al. *Perceived Injustice and Sports Violence*. V: 5.
10. Martin J. & Murray A. *Catalysts for Collective Violence*. V: Folger R. (Ed.), **The Sense of Injustice**. New York: Plenum Press, 1984.
11. Russell G. W. **Psychological Issues in Sports Aggression**. V: 5.
12. Vamplew W. **Unsporting Behaviour**. Working draft, 1983.

UDC 316.624:796.093

Aggressiveness in Sports Events

Polič, M. Assistant Professor of Psychology, Department of Psychology, Faculty of Arts, Ljubljana

Numerous events taking place in home and foreign sports stadiums and accompanying incidents point to the fact that violence in sports and surrounding it has become an increasingly frequent and socially dangerous phenomenon. Although causes of these incidents lie deeper in socio-economic conditions, the triggering mechanisms and explanations of events are also a matter of psy-

chology. The latter offers more explanations, ranging from Freudian and neo-Freudian which see in violent sports a substitute for aggressive energy of it, to those who see causes for violent acts in perceived injustice, in social learning, etc. The present paper will discuss various theories and their empirical support as well as indicate possible countermeasures.